
Szekeres Géza

*Egy elfeledett
forradalmár*

Szekeres Géza

Egy elfeledett forradalmár

© Szekeres Géza

Szolnok, 1989.

Előszó

"Nehéz idöket élünk", kezdhethném ezzel a közismert és kissé talán már el is csépett félmondattal ezt a tanulmányt. Jól bevált formula, hiszen bármely időszakra alkalmazható. Azonban most, a Magyarországi Tanácsköztársaság hetvenedik évfordulójának évében ez fokozottan helytálló kijelentés lehet. Valóban nehéz idők elé nézünk, akárcsak tették ezt elődeink 1919-ben. Ők megvívták saját harcukat, melyből mi is erőt meríthetünk. Példát mutattak nekünk bátorságból, kitartásból, meg nem alkuvásból, és a szocializmusban való feltétlen hitből. Hősöket, példaképeket állítottak elénk, akiket tisztelni és becsülni lehet.

Jelen tanulmány célja egy ilyen - alig ismert - hős életének és munkásságának bemutatása. Egy olyan emberé, akit méltatlanul

elfeledtek a történetírók, pedig tevékenységével kiérdemelte volna, hogy a munkásosztály élharcosai között emlegessék. Ez teszi most szükségessé, hogy jómagam, mint amatőr történész és zenekedvelő ezt a hiányt bepótoljam és bemutassam, hogy Horváth Jenő az egyszerű cigányzenész, hogyan vált a kommunista forradalom elkötelezettjévé és egyik fontos részesévé. Továbbá, hogy bemutassam életművének legfontosabb darabjait.

Felmerülhet a kérdés, hogy a hivatalos történetírásban minek köszönhető ennek a tehetséges embernek a háttérbe szorulása vagy elhallgatása. A Tanácsköztársaság bukását követő Horthy-rezsim igyekezett a forradalmi események szereplőit, ha egyáltalán szó esett róluk - finoman szólva is - negatív színben feltüntetni. A II. világháborút követő időszakban Rákosi Mátyás a saját 1919-es szerepét előtérbe

helyezve tudatosan igyekezett a többi résztvevőt háttérbe szorítani, elhallgatni (még az olyan jelentős személyiségeket is, mint Kun Béla). 1956-ot követően a történetírók - lévén nem tartozott a forradalom vezetői közé - egyszerűen megfélelkeztek Horváth Jenőről és az ő tevékenységéről. Ezt a méltánytalanságot szeretném most ezzel a munkával orvosolni.

Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Horváth Lajosnak - aki Horváth Jenő még egyetlen élő testvére - a sok értékes információért, melyek az életrajzi adatok teljessé tételéhez nélkülözhetetlenek voltak. Köszönöm Bak Jánosnak a kutatásban való fáradhatatlan részvételét, és köszönet Tímár Gábornak a zenei elemzésekhez nyújtott szakértő segítségért.

Remélem jelen tanulmány is hozzá fog járulni ahhoz, hogy a mai fiatalok is megismerhessék azt a sok küzdelmet, melyet apáiknak és nagyapáiknak át kellett élniük ahhoz, hogy egy igazságosabb rendszer: a szocializmus megvalósulhasson.

Szolnok, 1989. március 10.

Az életút¹

Horváth Jenő 1900. január 2-án született Désen. Szegény cigány család hatodik gyermekeként látta meg a napvilágot. Édesapja - nagyapjához hasonlóan - muzsikusként kereste a kenyerét, egészen addig, míg egy balesetben a keze olyan súlyosan megsérült, hogy többé nem tudott hegedűn játszani. A család ekkor rendkívül nehéz helyzetbe került. Elvesztette fő bevételi forrását, a családfő csak alkalmi munkákból és kisebb lopásokból tudta a megélhetéshez szükséges anyagiakat előteremteni. Gyakran költöztek, szinte Erdély teljes északi részét bejárták. A legtöbbször nyomorúságos körülmények között kellett élniük.

¹ Az életrajzi adatoknál felhasználtam Horváth Jenő testvérének Horváth Lajosnak visszaemlékezéseit és szóbeli közléseit, Béky Sándor szolnoki kereskedő naplóját, a Párttörténeti Intézet és az Országos Levéltár anyagait.

A kis Jenő zenei tehetsége már korán megmutatkozott. Már egész kis gyerek korától kezdve szinte állandóan énekelgetett, dúdolgatott, melyre édesapja is felfigyelt, és elkezdte hegedűjátékra tanítani. Nagyon gyorsan tanult és hallás után is hibátlanul el tudta játszani az egyre bonyolultabb dallamokat. Nyolcévesen már közönség előtt is fellépett. Míg más gyerekek az iskolapadot koptatták, addig ő a családjá megélhetéséért muzsikált.

Tíz és tizenhat éves kora között alkalmasszerűen cigányzenekarokban is zenélt, akik - mint afféle kuriózum - gyerekprímásként játszották. Már ekkor szeretett rögtönözni és gyakran játszott saját maga által komponált dalokat, melyekhez szöveget is költött. Sajnos, mivel a kottát nem ismerte és nem jegyezte le őket, így ebből az időszakából alig maradt fenn valami az utókor számára. Van olyan dal,

melynek már csak a címét ismerjük, valaminek csak a szövegéből maradt meg pár sor, de van olyan is - a sors fintoraként -, amely teljes egészében megmaradt ugyan, de egyértelműen nem bizonyítható, hogy az ő szerzeménye.² Az egyetlen mű, amely ebből az időszakból teljes egészében fennmaradt, és egyértelműen Horváth Jenő szerzeménye egy tizenhat éves kora körül komponált megrázó erejű Sirató (ezt Horváth egyik zenésztársa jegyezte le).³ A család, a kamaszodó Jenő egyre nagyobb ismertsége ellenére továbbra is a nyomor küszöbén élt, hiszen gyakran előfordult, hogy a zenekarvezetők egy átzenélt éjszaka után a "kis taknyosnak" (ahogyan lenézően hívták) csupán pár fillért löktek oda a bevételből.

² Erről részletesebben jelen munka Az életmű című fejezetében szólok.

³ Ennek részletes elemzésére jelen munka Az életmű című fejezetében kerül sor.

A sorsukban való fordulat kezdetét az 1916-os román erdélyi betörés jelentette. Horváth Jenő ekkor a háború elől menekülve családjával egy részével elhagyta Erdélyt (két bátyja és egyik nővére csak Kolozsvárig kísérte el őket) és Budapestre költözött. A fővárosi tartózkodás minőségbeli változást hozott Horváth Jenő életében. Családjában minden munkaképes tagja - önmagát is beleértve - a háborús gazdaságnak köszönhetően gyorsan talált munkát. Így a létbizonytalanság helyett egy viszonylag stabilnak mondható anyagi háttér alakult ki. Ennek azonban az volt az ára, hogy Horváth Jenő a munka mellett sokkal kevesebbet tudott a zenével foglalkozni. Ritkán muzsikált ugyan a munkások látogatta kicsi külvárosi kocsmákban, de leginkább csak otthon gyakorlásként vette elő a hangszerét.

Ami azonban sokkal fontosabb volt életének ezen szakaszából, hogy ekkor ismerkedett meg a szocialista eszmékkel, melyek rendkívül nagy hatást gyakoroltak rá. Életének addigi hányattatásai, a megaláztatások, a kiszolgáltatottság, az állandó létbizonytalanság különösen fogékonyá tették őt a marxista tanokra. Bekapcsolódott a munkásmozgalomba, és főképp annak radikálisabb baloldali irányzatával szimpatizált.

1918 novemberében a háború végét és az őszirozsás forradalmat még örömmel üdvözölte, ám hamarosan sok kortársához hasonlóan csalódottan kellett tapasztalnia, hogy a béke még nagyobb megpróbáltatásokat hozott magával. Elvesztette munkáját - akárcsak édesapja - és a család megint nélkülözni volt kénytelen. Ebbe a kilátástalan, sötét helyzetbe reményt adó fénysugárként robbant be az újonnan létrejövő

Kommunisták Magyarországi Pártja és az általuk képviselt lenini kommunista irányvonal. Az immár felnőttkorba lépett Horváth Jenő a munkásgyűléseken lelkesen hallgatta a kommunista szónokokat, vagy a Vörös Újságból való felolvasásokat.

Eljött 1919. március 21. A két munkáspárt egyesülését követően kikiáltották a Tanácsköztársaságot és győzött a proletárforradalom. A munkások és az elnyomottak kitörő örömmel fogadták a változást. Horváth is köztük volt és nagy bizakodással nézett a jövő elé.

Am hamarosan sötét fellegek gyülekeztek Tanács-Magyarország egén. A szomszédos államok burzsoá vezetői - az antant jóváhagyásával - megindították hadseregeiket a fiatal proletárállam eltiprására. A forradalomnak sürgősen fel kellett állítania egy olyan

hadsereget, amely képes volt megvédeni az országot. Ehhez katonákra volt szükség, még hozzá olyan katonákra, akik nem kényszerből, hanem meggyőződésből, lelkesen és önként vállalják a harcot. Ennek érdekében a tanácskormány nagyméretű toborzást indított. Ez az a pont, ahol Horváth Jenő élete újabb fordulatot vett. Ő is szeretne volna fegyverrel szolgálni a forradalmat, ám elvtársai rábeszélésére végül belátta, hogy sokkal többet tehet az ügy érdekében, ha puska helyett a hegedűjét veszi kézbe és a toborzásokon a zene segítségével próbál meg minél több embert csatlakozásra bírni. Áprilistól május elejéig szinte minden fővárosi toborzórendezvényen részt vett főként egy-egy cigányzenekarhoz hozzácsapódva, de szólóban is szívesen lelkesítette a hallgatóságot. Ekkor még főként

mozgalmi dalokat, vagy mások által írt népszerű dallamokat játszott.

Májusban azonban egy sokkal nehezebb feladatot vállalt, mely élete talán legnagyobb kihívását jelentette. A főváros után a vidéket is mozgósítani kellett. Ez nem tűnt egyszerűnek, hiszen a vidéki parasztembereket már annyiszor becsapták, és annyiszor kaptak hamis ígéreteket, hogy rendkívül gyanakvóak - sőt esetenként ellenségesek - voltak minden változással szemben. Horváth azonban nem ijedt meg a felelősségtől és önként jelentkezett a feladatra. A tanácskormány megbízásából a vidéki falvakban, városokban is megkezdődött a toborzás és a szónokok, agitátorok, toborzók mellett Horváth is elindult, hogy új híveket szerezzen az eszmének. Kezdetben maga mellé vett még két fiatal cigányzenészt (Horváth primásként játszott, valamint énekelt is) és így járták a

vidéket általában egy agitátor kíséretében. Később - mikor a toborzás kezdett egyre veszélyesebb feladattá válni - a két fiatal muzsikus elmaradt mellőle. Volt olyan eset is, hogy egy ellenséges érzületű településre már a tanácskormány által kiküldött agitátor sem merte betenni a lábát, de Horváth mégis egyedül odament és hatásos dalaival, szuggesztív előadásmódjával sikerült megfordítania a lakosság nagyobb részének hangulatát. Zenei szempontból erre az időszakra az ismert dallamokra való szövegátiratai a jellemzőek, de saját szerzeményű toborzódalát is ismerjük.⁴ A leghatásosabbak azonban, az adott helynek és a hallgatóság hangulatának megfelelő rögtönzései bizonyultak, melyek szinte védjegyeivé váltak.

⁴ Ezekről a művekről részletesebb elemzés jelen munka Az életmű című fejezetében olvasható.

Májustól augusztusig fáradhatatlanul újra és újra nekiindult a vidéknek, hogy lelkesítse az embereket. A Vörös Hadsereg számtalan katonát, a tanácskormány nagyon sok új hívet köszönhetett Horváth Jenő tevékenységének, mellyel hozzájárult a csehszlovák hadsereg elleni dicsőséges északi hadjárat sikeréhez, és a Tanácsköztársaság fennmaradásához.

Ám július végén újra beborult az ég Tanács-Magyarország felett és az antant csatlósai újabb támadásra készültek. A tanácskormány egy a román hadsereggel szembeni megelőző csapás indítására szánta el magát. Azonban a támadás elégtelen előkészületei és a vezérkar egy részének árulása folytán a támadás katasztrófába torkollott. A vörös csapatok pánikszerűen vonultak vissza. A vezérkar az azonnali fegyverletétel mellett kardoskodott, ám a kormány Kun Béla hajthatatlansága révén egy

Szolnoknál indítandó ellenlökés megindítása mellett döntött. Horváth Jenő ekkor éppen Szolnok környékén tartózkodott, és mikor híret vette a vereségnek azonnal a városba sietett és megpróbálta felrázni, lelkesíteni az embereket. Mikor az ellentámadás megindult ő is fegyvert fogott és a Vörös Hadsereg utolsó nagy csatájában 1919. augusztus 1-jén életét áldozta az eszméért. A szemtanuk beszámolója szerint teste a felismerhetetlenségig összeroncsolódott, mellette pedig ott hevert a darabokra tört hegedűje. Ez a kép talán a Tanácsköztársaság tragikus allegóriája is lehetne.

Horváth Jenő földi maradványai ismeretlen helyen nyugszanak, de mi, az utódok tudjuk, hogy áldozata nem volt hiábavaló. Műveit, tetteit megőrizzük és igyekszünk a következő generációval is megismertetni.

Az életmű

Horváth Jenő életművének összeállítása kapcsán nincsen könnyű dolgunk. Sajnos ő - mivel a kottát nem ismerte - egyetlen szerzeményét sem vetette papírra, így ami fennmaradt azt a zenésztársak jegyezték le. A művei többsége azonban sajnos elveszett, elfelejtődött, vagy csak töredékesen maradt meg az utókor számára. Tovább nehezíti a dolgot, hogy nagyon sokszor improvizált, mely - költőien megfogalmazva - a pillanat művészete: egyszeri, megismételhetetlen, mely a jelenlévő hallgatóság számára különleges élményt nyújt, de az utókorra nem örökíthető át (különösen ebben az időszakban, mikor a hangrögzítés technikája még igencsak gyerekcipőben járt). Mégis kísérletet teszünk rá, hogy megpróbáljuk

áttekinteni azt a művészeti tevékenységet mely az ő nevéhez köthető.

Horváth Jenő életében és munkásságában a legsötétebb időszak az Erdélyben töltött gyermekévek. Nagyon kevés dokumentum van, mely tájékoztatást ad arról, hogy pontosan mik történtek ezen emberpróbáló esztendőök alatt. Ezért különösen értékesek Horváth Jenő két évvel fiatalabb öccsének, az immár 87 éves Horváth Lajosnak ezekre az évekre vonatkozó információi, melyeket visszaemlékezéseiben, illetve személyes találkozások alkalmával volt oly szíves jelen munka szerzőjével megosztani. Persze ezeket is némi fenntartással kell kezelnünk, hiszen ekkor még ő is gyermek volt és az emlékezet megkophat, kihagyhat, valamint - mint minden emlék - szubjektív módon az adott személy szemszögéből engedi láttatni az

eseményeket. Mégis ez tűnik a legbiztosabb támpontnak, amely segítségével rekonstruálhatjuk a kis Jenő zenei pályafutásának első éveit.

Tehát édesapja volt az, aki elsőként felfedezte zenei tehetségét, és elkezdte hegedülni tanítani. Nyolcévesen már kisebb falusi fogadóknak, ivóknak fel is lépett. Énekelt és hegedűn kísérte magát. Ekkor még főként ismert gyerekdalokat és népdalokat adott elő nagy átéléssel. Hamarosan - alkalmyszerűen - egy-egy cigányzenekar is lehetőséget adott neki a muzsikálásra, kezdetben főleg azért, mert egyfajta látványosságnak tekintették a gyerekprímást, amely a saját bevételüket növelhette (amiből "természetesen" neki alig pár fillért adtak). Ám hamarosan a "kis taknyos" virtuóz technikájával lejátszotta a rutinos

prímásokat, akik nem egyszer irigységből adták ki az útját.

A kamaszodó Horváth Jenő repertoárjába egyre több saját szerzeményt is felvett. Ezek közül sajnos nagyon sok a feledés homályába merült, míg háromnak csak a címét ismerjük (Magos erdő mélyiben; Jer szép babám; Igyál míg virrad), kettőnek - hála Horváth Lajosnak - a szövege maradt fenn töredékesen (1. függelék), egy pedig - egy ismeretlen zenésztársnak köszönhetően - teljes egészében kottával és szöveggel ránk maradt. Ez utóbbit vizsgáljuk most meg tüzetesebben.

Ez a mű, mely szerencsésen túlélte az idők viharát, nemes egyszerűséggel csak a Sirató címet viseli (2. függelék). Horváth Lajos elmondása szerint testvére ezt a zenedarabot akkor komponálta, mikor gyermekkori szerelme

a kor egyik népbetegségében, tüdőbajban meghalt. Azt nem tudjuk, hogy maga Horváth Jenő adta-e ezt a címet, vagy a lejegyző zenésztárs, vagy hogy egyáltalán eredetileg volt-e valamilyen címe és nem csak az utókor nevezte el így a dal jellege miatt.

A mű g-mollban íródott, mely kitűnően alkalmas a drámaiság megjelenítésére. Az egymást követő negyed és félhangok szaggatottsága erőteljes feszültséget kelt, mely egészen az utolsó hangokig fennmarad. A dallam zaklatott hullámozása akár a szerző lelki válságára, belső vívódására is utalhat. A mélyebb hangokról való indítás, majd a magasabb tónusba való váltás mintegy fájdalmas felkiáltásként hat. A szöveg kitűnően idomul a dallamvezetéshez. Az elvesztett kedves miatt érzett fájdalmat nagyon szemléletesen érzékeltetik az Isten felé irányuló kérdések, és a becéző formulák:

"szívem húrja", "egyik felem", "az én rózsám". A második szakaszban a szerző magárahagyatottsága, halálvágya kerül előtérbe. Az élet szerelme nélkül céltalanná vált a számára: "evilágon [...] nékem immár nincs több helyem". Egyetlen reménye, hogy a halálban a "túlvilágon" újra találkozhatnak és egymáséi lehetnek az idők végezetéig.

A dal tulajdonképpen a - világirodalomban is oly népszerű - halhatatlan szerelem témáját dolgozza fel rendkívül megrázó módon. A szerzeményt mindvégig körülengi egyfajta tragikus drámaiság, de ugyanakkor megkapó képekkel fejezi ki a szerelmes ember társához való ragaszkodását.

Egy anekdota szerint az 1940-es, 50-es, 60-as évek népszerű slágerszerzőjével Horváth

Jenővel⁵ (aki csak névrokona volt tanulmányunk főszereplőjének, semmiféle családi kapcsolat nem állt fenn közöttük) történt meg a következő eset. Valamikor a 40-es évek végén egyik barátja Horváth elé tette ezt a Siratót mondván: "nem is tudtam, hogy ilyen népies dalokat is szerzel". Horváth átfutotta a kottát és a szöveget, néhány percre hallgatott, majd csak annyit tudott mondani: "Ez megrázóan gyönyörű, de sajnos nem én írtam."

A Budapesten eltöltött évek zenei szempontból nem igazán voltak termékenyek a felnőttkor küszöbére érő Horváth Jenő számára. A gyári munka mindennapi robotja egy kissé

⁵ Horváth Jenő (1915 – 1973) zeneszerző. 1940-ben végezte el a Zeneművészeti Főiskolát. Elsősorban operettzenével és táncdalaival vált népszerűvé. Legismertebb dalai: Mások vittek rossz utakra engem (A szabin nők elrablása című darabból), Járom az utam macskaköves utam (a Bekopog a szerelem című darabból), Baracknyílás idején, Te vagy a fény az éjszakában.

elvonta őt a zene világtól. Időnként egy-egy kisebb kocsmában muzsikált ugyan, és otthonában is alkalmanként elővette a hangszer egy kis gyakorlás, vagy komponálgatás céljából, de ez az időszak korántsem volt annyira aktív számára, mint a korábbi esztendők.

Mégis ezen időszak tárgyalásakor kerítünk sort arra, hogy szemügyre vegyük azt a vitatott művet, melynek szerzősége mindmáig kérdéses, ez pedig a Még azt mondják, picike babám című műdal (3. függelék). Tesszük ezt azért, mert ha feltételezzük, hogy valóban Horváth Jenő művével van dolgunk, akkor vagy erdélyi tartózkodásának végén, vagy - ami valószínűbb - Budapestre érkezését követően szerezte. Azt, hogy ki és mikor jegyezte le ezt a darabot nem tudjuk. A műdal gyűjteményekben ismeretlen szerző műveként szokták feltüntetni (a függelékben mi is így teszünk). Röviden

tekintsük át, mik azok a jegyek, melyek arra utalhatnak, hogy ez a dal esetlegesen Horváth Jenő szerzeménye lehet. A zene és a szöveg játékosága, a dallam íve, mely - a fentebb ismertetett Siratóhoz hasonlóan - lehetőséget ad a hajlítások szabad alkalmazására. A mű felépítése tág teret hagy a rögtönzésekhez, ugyanakkor mégis van egy feszes tempó, mely támpilléerként szolgál az előadó számára. A dal témája jól beleillik Horváth életrajzába is, hiszen ez is az elvesztett szerelmes utáni vágyakozást fejezi ki, akárcsak a nem sokkal korábban született Sirató. Ezek a tényezők azok, melyek arra utalhatnak, hogy ez a dal valóban egy Horváth szerzemény. Természetesen egyértelmű és megcáfolhatatlan bizonyítékokat nem tudunk erre vonatkozóan felmutatni, ezért a kedves Olvasóra bízunk ennek a kérdésnek a megítélését.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Horváth életének utolsó szakasza - mely egybeesett a Tanácsköztársaság fennállásával - volt előadóművészi pályájának csúcspontja. Zenei szempontból erre az időszakra alapvetően a spontaneitás, Horváth Jenő magas szintű improvizációs készségének, szuggesztív előadómódjának teljes kibontakozása volt jellemző.

A Tanácsköztársaság kikiáltását mozgalmas hetek követték. Nem volt ez másként Horváth számára sem. A tanácskormánynak egy új forradalmi hadsereg felállításához katonákra, elkötelezett, fegyelmezett, harcrakész emberekre volt szüksége. Éppen ezért nem támogatták az általános hadkötelezettség bevezetését, hanem önkéntes alapon kívánták megszervezni az új haderőt. Ehhez viszont nagyarányú propagandára

volt szükség, melyben a Horváth Jenőhöz hasonló tehetséges elvtársakra különösen nagy feladat hárult. Lelkesíteniük kellett az embereket és meggyőzniük a kétkedőket, hogy egy igaz ügyért érdemes harcolni.

Horváth május elején indult el első ízben vidéki toborzó körútra. Az első néhány hétben két fiatal zenésztársa kíséretében utazott faluról falura, városról városra és az agitátorok, szónokok beszédei mellett zenéjükkel igyekeztek feltüzelni az embereket. Horváth primásként virtuóz játékával és szépen csengő énekhangjával nagy hatást tudott gyakorolni hallgatóságára. Ekkor még főként népszerű dallamokra írt átköltései, szövegátiratai tették ismertté a nevét. Így például a Kossuth Lajos azt üzente című dal átköltése (4. függelék), vagy a Fel, fel vitézek dallamára szerzett átirat (5. függelék). Az előbbi dal átköltését Béky Sándor szolnoki kereskedő

jóvoltából ismerjük, aki a Tanácsköztársaság iránti ellenséges érzülettől vezérelve felháborodottan jegyezte le naplójába a pontos szöveget "ennek a szent nemzeti dalnak a megcsúfolását". A sors iróniája, hogy éppen ennek köszönhető a szöveg fennmaradása. A Fel, fel vitézek átírata - Fel, fel vörösök címmel - sokszorosításra is került a tanácskormány fennállása alatt, és az ellenforradalmi barbár pusztítás ellenére is maradt fenn belőle példány. Ha megfigyeljük a két szöveget láthatjuk, hogy tulajdonképpen az eredeti művek frappáns aktualizálásáról volt szó. Horváth megtartotta az eredeti témákat, és - színházi nyelven szólva - csak a szituációt és a szereplőket változtatta meg az adott időszak követelményeinek megfelelően. Ugyanakkor - kitűnően ismerve a vidéki emberek lelkületét - rendkívül jól használta ki a nacionalista jellegű jelszavakban rejlő mozgósító

erőt, ám mindvégig megtartva a szöveg forradalmi jellegét. Ezekkel a megoldásokkal - propaganda szempontból - rendkívül hatásossá tudta tenni ezeket a műveket.

De nem csak átiratai, hanem saját szerzeményei is voltak ebben az időszakban. Talán a legjobban sikerült a Gyere vár a hadsereg című dal (6. függelék). A kottáját és szövegét Horváth egyik zenésztársa jegyezte le, melyet aztán kézzel sokszorosítottak és a toborzó-előadások közben osztogattak. Érdekességként jegyezném meg, hogy ez a mű a forradalom után önálló karriert futott be, hiszen az 1920-as évek második felében az Amerikai Egyesült Államokban egy fémárukat gyártó cég ezt választotta reklámzenéjéül. A történet szerint egy Amerikába emigrált egykori 1919-es vörös katona dolgozott ennél a vállalatnál, aki munka közben ezt a dallamot füttyörészte. Az igazgató

meghallotta és megtetszett neki (azt nem tudjuk, vajon a munkás elárulta-e az igazgatónak, hogy eredetileg milyen céllal és szöveggel íródott ez a zenemű). Így lett a kommunista Magyarországi Tanácsköztársaság egyik toborzódalából egy kapitalista amerikai cég reklámzenéje. A történet végső csattanójaként a New York Post című újság egy 1940-es ranglistája szerint ez a szerzemény a 20-as évek tíz leghatásosabb reklámzenéje között volt. (Ebből a listából az is kiderül, hogy a fentebb említett munkás tudhatta, hogy ki komponálta ezt a művet, mivel az újságban zeneszerzőként fel volt tüntetve Horváth Jenő neve.)⁶

Ha alaposabban megvizsgáljuk ezt a zenedarabot megtaláljuk a választ arra, hogy miben rejlett népszerűségének titka. C-dúrban

⁶ Az ominózus amerikai vállalt a Grant-Metal Industrial Ltd volt. Az értékes információkért dr. Urbán Béla, egykori külügyi munkatársnak szeretnék köszönetet mondani.

íródott egyszerű, fülbemászó dallama könnyen megjegyezhetővé teszi. Ha az ember hallja, szinte alig tudja megállni, hogy ne kezdje el dúdolni. A dallamvezetése letisztult, mentes a felesleges sallangoktól, amelynek köszönhetően könnyen szövegezhető (bármilyen nyelven). Pattogós, feszes ritmusa rendkívül alkalmas a hallgatóság figyelmének felkeltésére. Ehhez idomul a szöveg is, mely visszatérő felszólításaival már-már eposzba illő jelzőivel a hallgatóság befolyásolására, mozgósítására törekszik. Horváth Jenőnek - zeneileg és szövegileg - talán nem ez volt élete legjobb szerzeménye, ám nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy milyen céllal íródott ez a mű. Egyszerű embereket kellett megnyernie, közérthető módon egy magasztos eszme számára. Ebből a szempontból vizsgálva nyugodtan kijelenthetjük, hogy célját tekintve,

propaganda szempontból kétségtelenül ez volt az egyik leghatásosabb kompozíciója.

Végezetül meg kell még említenem, hogy ez az időszak jelentette Horváth előadóművészi pályájának csúcspontját. Virtuóz hegedűjátéka, férfias énekhangja, kivételes improvizációs képessége mind hozzájárultak ahhoz, hogy hatást tudjon gyakorolni hallgatóságára. Horváth Lajos beszámolója szerint - aki néhány útjára elkísérte testvérét - bátyja valami különös érzéssel mérte fel az adott településen élő emberek hangulatát, általános közérzetét és ehhez igazítva alakította át repertoárját, ennek megfelelően születtek meg improvizációi. Lendület, erő és lelkesedés jellemezte előadásait, melyek pozitív személyes kisugárzásával szinte ellenállhatatlanná tették őt.

Fiatal kora ellenére Horváth Jenő maradandót alkotott a magyar zenei élet területén. Mind népies, mind forradalmi

szerezményeivel az egyszerű emberek, az elnyomottak hangján szólalt meg, az ő lelkük húrjain játszott. Előadó-művészete a saját korában kiemelkedő volt, mely a legnagyobb zenészek sorába emelte őt.

Utószó

Remélem, a vállalt célt sikerült teljesítenem eme rövid tanulmánnyal és a szélesebb nyilvánossággal is megismertethetem ennek a különleges embernek az életét. Különleges, hiszen nem egészen két évtized adatott meg a számára és mégis sikerült maradandót alkotnia az utókor számára. Ugyanakkor ez alatt a rövid idő alatt annyi mindent kellett átélnie, megtapasztalnia, mely ötven évre is bőven elég lett volna. Ő azonban méltósággal viselte a sors által ráért csapásokat. Sosem adta fel, mindig keményen küzdött.

Őszintén hitt a szocializmus eszméjében. Hitte, hogy a világ igazságtalanságait csak az imperializmus, a kizsákmányoló kapitalista rendszer megsemmisítésével és a kommunizmus

felépítésével lehet megszüntetni. Ez a hit hajtotta előre a rengeteg megpróbáltatás és küzdelem közepette. Erről tett tanúbizonyságot életével, munkásságával, és mártírhalálával.

Talán Horváth Jenő ezzel üzent nekünk, hogy jobban kellene hinnünk azokban az eszmékben, melyeket ő is vallott... Talán jobban kellene hinnünk az ő példamutatásában... Talán jobban kellene hinnünk ennek az "elfeledett forradalmárnak"...

Függelékek

1. függelék

Havasok, havasok

(töredékes)

Havasok, havasok szélfúttá havasok,
Hagyjatok, hagyjatok átkelni rajtatok,
Ne vágjatok, ne tépjetek, hóval ne fedjete,
Szegény vándorokat által engedjete.

Havasok, havasok szélfúttá havasok,
Szegény embereknek vigaszt ti nyújtsatok,

...

...

Havasok, havasok szélfúttá havasok,
Álmokat őrző csodás szép havasok,

...

...

Ha bor van...

(töredékes)

Ha bor van, nincs gond,
Gyerünk igyál,
Ha bor van, nem fáj,
Gyerünk igyál!

...

...

...

...

Ha bor van, de pénz nincs,
Mit számít már!

2. függelék

Sirató

Horváth Jenő
zeneje és verse

Lassan

Jaj Is - te - nem mi - ért ha - gy - tál - el? Szí - vem hár - ját mi - ért vág - ted - el? E - gyök
E - vi - lá - gon jaj Is - te - nem, né - kem im - már minc - több he - lyem! Jaj Is -

fe - lem mi - ért vet - ted - el? Az én ró - zsám mi - ért vit - ted - el?
te - nem meg - ha - lok már, túl - vi - lá - gon ga - lam - bom vár, Jaj Is - te - nem

meg - ha - lok már, túl - vi - lá - gon ga - lam - bom vár.

3. függelék

MÉG AZT MONDJÁK, PICIKE BABÁM

ISMERETLEN SZERZŐ

Andalgó

Még azt mondják, pi-ci-ke ba-bám, Hogy nem szeretsz már engemet többé i-ga-zán.
Né-zem, né-zem a sok csilla-got, Keresem, hogy melyik az, mely nekem ragyogott.

Mesz-sze föld-re el a-karsz menni, Szebb sze-re-tőt, jobb sze-re-tőt a-karsz ke-rés-ni.
Né-zem, né-zem, jaj de nem le-lem, Tu-dom én, hogy azt már láttam egy-szer i-de-lenn.

Pe-dig én té-ge-det na-gyon sze-ret-lek; Gyere visz-sza, gyógyítsd meg az ár-va sí-ve-met.
Két sze-med fényé-ben ott la-kik az, ott: A-zórt vagyok bá-na-tos, mert ne-kem ragyo-gott.

4. függelék

Kun Béla most azt üzente

(A Kossuth Lajos azt üzente dallamára)

Kun Béla most azt üzente,
Elfogyott a regimentje,
Gyere elvtárs, ne várj tovább,
Induljunk, mert vár a Hazánk,
Éljen Tanács-Magyarország,
Éljen a haza!

Esik eső proletárra,
vörös zászló szalagjára,
Ahány vízcsepp esik rája,
Annyi elvtárs zengje máma,
Éljen Tanács-Magyarország,
Éljen a szovjet!

Kun Béla most azt üzente,
Elfogyott a regimentje,
Gyere elvtárs, induljunk hát,
Siessünk, mert vár a Hazánk,
Éljen Tanács-Magyarország,
Éljen a haza!

Gyere elvtárs, ne várj tovább,
Állj be gyorsan katonának,
Forradalom harcosának,
A szabadság bajnokának,
Éljen Tanács-Magyarország,
Éljen a szovjet!

5. függelék

Fel, fel vörösök

(A Fel, fel vitézek dallamára)

Fel, fel vörösök a csatára,
A forradalom oltalmára,
Zengjen az ágyú, szuronyra fel!
Rajta elvtársak mindenki harcra kel!

Híres Budapest be van véve,
Kun Béla most a fővezére,
Lobogjon a zászló, szuronyra fel!
A szabadságért gyere hát, harcra fel!

Rajta elvtársak fegyvert kézbe,
Magyar Hazánknak védelmére,
Dörögjön az ágyú, szuronyra fel!
Rajta elvtársak ide most férfi kell!

Fel, fel vörösök a csatára,
A forradalom oltalmára,
Zengjen az ágyú, szuronyra fel!
Rajta elvtársak mindenki harcra kel!

6. függelék

Gyere vár a hadsereg

Horváth Jenő
zenéje és verse

Gye-re vár a had - se-reg, győ-zé-del-mes nagy se-reg, Vö-rös zász-ló fenn lo-bog, min-den szív egy - ként do-bog,
Gye-re vár a had - se-reg, ői-cső-sé-ges nagy se-reg, For-ra-dal-munk győz - ri fog, bur-zsuj had most meg - la-kol,
Gye-re vár a had - se-reg, fű-szyes-sé-ges nagy se-reg, Jó-lét vár és szebb jö-vő, i - gaz út - on jöjji légi elő,
Gye-re vár a had - se-reg, győ-zé-del-mes nagy se-reg, Vö-rös zász-ló fenn lo-bog, min-den szív egy - ként do-bog,

Új vi - lá - gét jér ve-lünk, le-gyen ez új ün - ne-pünk, Gye-re elv-társ jöjji ve - lünk!
Or-szá-gunk sza - bad le-szen, Jöj - je-tek hát em - be-rek!
Vi-lág pro - le - tár - ja - i most hát e - gye - sü - je-tek, Gyere-tek vár a had - se - reg!
Új vi - lá - gét jér ve-lünk, le-gyen ez új ün - ne-pünk,

Gyer-tek vár a had -

Gye-re elv-társ jöjji

se - reg!

ve - lünk!

Felhasznált források és irodalmak

Béky Sándor naplója 1918-1920. Szolnok
/kézirat/

Hajdu Tibor: A Magyarországi
Tanácsköztársaság. Kossuth, Budapest, 1969.

Halkovics János – Solymosi János – Várhelyi
Antal (szerkesztők): Valakinek muzsikálnak.
Zeneműkiadó, Budapest, 1972.

Horváth Lajos visszaemlékezései. Budapest,
1987. /kézirat/

Magyar Országos Levéltár anyagai

Párttörténeti Intézet anyagai

Szolnok Megyei Levéltár anyagai

Tímár Gábor: Magyar nóták és műdalok.
Budapest, 1980.

Tartalom

Előszó	2
Az életút	6
Az életmű	17
Utószó	34
Függelékek	36
Felhasznált források és irodalmak	43

